

MEVLÂNÂ

—CELÂLEDDİN RÛMÎ—

800.yıl

TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ

Türkiye Yazarlar Birliđi Yayınları: 30

Toplantı Metinleri: 5

ISBN: 978-975-7382-33-1

ANKARA, Temmuz 2007

Yayın Hakkı: Türkiye Yazarlar Birliđi

Müdafaa Cad. Müdafaa Apt. 10/13 Kızılay/ANKARA
Tel-Fax: (0.312) 417 34 72 - 417 45 70
www.tyb.org.tr tyb@tyb.org.tr

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIđININ KATKILARIYLA

Yayınlayan : D. Mehmet DOđAN

Koordinatör : Ahmet FİDAN
Yayına Hazırlık : Osman BAğIŞ

Kapak ve İç Tasarım : Hamza GÜRER
0.555.251 51 73

Baskı-Mücellit : İsmat Matbaacılık
Meşrutiyet Cad. 9/7
Kızılay / ANKARA (0312) 425 36 34

Baskı Tarihi : Temmuz 2007, ANKARA

Gelibolu'da Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şâirler

Selami ŞİMŞEK*

Giriş

Konumuza geçmeden önce Gelibolu ve çevresindeki tasavvuf kültürüne kısaca bir göz atmayı faydalı buluyoruz.

Gelibolu, Edirne kadar olmasa bile¹ yine de oldukça zengin bir kültür birikimine sahiptir. Türklerin Anadolu ve Trakya'ya geçişlerinde en önemli görevi alperen gâziler ve dervişlerin üstlendiğini biliyoruz. Nitekim 755/1354'de Gelibolu'ya geçen Sultan Orhan Bey'in oğlu Gâzi Süleyman Paşa'nın yanında, onun âlemdârı Seyyid Efendi (ö. ?) , Garib Baba (ö. ?) , Viran Dede (ö. ?) , Horasan erenlerinden Haremşâh (ö. ?) , Âdilhân Baba (ö. ?) , Kûçek Baba (ö. ?)² , Kum Baba (ö. ?) , Ece Bey (ö. ?) Piri Baba (ö. 787/1384) , Hüseyin Bece Gâzi (ö. 787/1384) , Kalender Baba (ö. 787/1384) , Bayraklı Baba (ö. 813/1410) , Yürekli Baba, Emir Ali Baba (ö. 758/1357) , Sancakdar Baba (ö. ?) , Yeşil Etekli İmam (ö. ?) , Arap Hazretleri (ö. ?) , İbn-i Bennâh (ö. ?) , İbn-i Şimşid (ö. ?) , Alâeddin Kalfa (ö. ?) , Has Ahmed Bey (ö. ?) , Uzun İbrahim Dede, Hacı Keçeci Dede (ö. ?) , Kul Hızır (ö. ?) , Ayşe Hatun (ö. ?) , Masterlı Dede (ö. ?) , Bahşızâde Sultan (ö. ?) , Hakkı Hayran Dede (ö. ?) gibi nice alperen ve dervişler vardır³.

Fetihten hemen sonra Gelibolu'da pek çok tekke ve zâviyenin de kurulduğunu müşâhede etmekteyiz. Bahşızâde Sultan Tekkesi⁴ , Karaca Paşa Tekkesi, Sinan Paşa Tekkesi, Tat Ahmed Tekkesi, Hallâc Ahmed Tekkesi, Âhi Mûşa Zâviyesi ve Ahi Devle Zâviyesi⁵ bunlardan meşhûr olanlarıdır⁶.

* Dr., eğitimci, yazar

Gelibolu, XV. asrın ikinci yarısında vakıfları olan birçok câmi, mescid ve tekkeye sahiptir. 880/1475'de vakfı bulunan yirmi mescid, altı zâviye, iki medrese vardır. Bunlardan zengin vakıfları olanlar, II. Murad ve Fâtih Sultan Mehmed devri devlet adamlarından Sarıca Paşa İmâreti, II. Murad'ın adamlarından Has Ahmed Bey'in yaptırdığı zâviyeli mescidi ve Çukurbostan Mahallesi'nde sonradan câmi haline getirilen bir diğer mescidi, Âhi Mûsa Zâviyesi, Hoca Hamza Mescidi, Hacı Mehmed Mescidi sayılabilir⁷. 1069/1659'lu yıllarda Gelibolu'yu dolaşan eden Evliyâ Çelebi'ye göre ise, şehirde 164 câmi, mescid, tekke ve zâviye bulunmaktaydı⁸.

1310/1892 Tarihli Edirne Salnâmesi ve Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eserde kaydedildiğine göre, Gelibolu'da biri Mevlevîhâne, üçü Sa'dî, biri Rifâî, biri Sünbülî ve üçü Kâdirî tarîkatına mensup olmak üzere dokuz tekke bulunmaktadır⁹. Ayrıca Ahmet Tuna'nın mezkûr eserinde hangi tarîkate mensup olduğunu belirtmediği Ahmed Dede Tekkesi ile Şeyh Cahid Efendi Tekkesi de vardır¹⁰.

Gelibolu ve çevresinde Halvetiyye, bu tarîkatın Ahmediyye koluna bağlı Misriyye, Cihangiriyye, Cerrâhiyye, Uşşâkiyye, Câhidiyye ve İrşâdiyye, Şemsiyye koluna bağlı Sivâsiyye, Cemâliyye koluna bağlı Şâbâniyye ve Sünbüliyye, Bayrâmiyye, Celvetiyye, Kâdiriyye, Rifâiyye, Nakşibendiyye, Sa'diyye, Bektâşiyye ve Mevleviyye tarîkatları etkili olduğunu biliyoruz¹¹.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Gelibolu'da etkili olan bu tarîkatlardan birisi de Mevlevîlik'tir. Şimdiye kadar Gelibolu'da Mevlevîlik kültürü hakkında bir ansiklopedi maddesi¹² dışında herhangi bir akademik çalışma yapılmamış olup, söz konusu maddede de mevlîhânenin ağırlıklı olarak kuruluşu ve mimari özellikleri üzerinde durulmuştur. İşte biz de bu sebeple Gelibolu'da Mevlevîlik kültürünü ve bu tarîkate mensup şâirleri ele alıp incelemek istedik.

Gelibolu'da Mevlevîlik Kültürü ve Mevlevî Şâirler

1. Gelibolu Mevlevîhânesi ve Şeyhleri

XIII. asrın sonlarında Konya'da, Mevlâna Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273) adına oğlu Sultan Veled tarafından tesis edilen Mevlevîlik¹³ Gelibolu'da, onbeş Mevlevî âsitanesi içinde hem en geniş araziye, hem de en büyük ve haşmetli semâhâneye sahip olan Mevlevîhâne ile kendisini göstermiştir.

Vakfiyesi ele geçmediğinden Mevlevîhâne'nin kuruluş tarihi kesin olarak belli değildir. Bununla birlikte Ohrili Hüseyin Paşa'nın vezir-i azam olmasından (1621) önceki bir tarihte kurulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bazı yazarların verdiği 1667 tarihi yanlıştır¹⁴.

Arşiv kayıtlarına göre¹⁵, Mevlevîhâne'nin banisi ve ilk postnişîni, Yeniçeri Ağalarından Kara Hasan Ağa'nın oğlu Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede (ö. 1063/1652) 'dir. Ağazâde'den sonra sırasıyla Âsaf Ağa'nın oğlu Sâbir Pârsâ Muhammed Dede (ö. 1090/1679) , Ağazâde Mehmed Dede'nin halîfesi Kalander Mahmûd Dede (ö. ?) , Abdulkadir Dede (ö. ?) , Rahmetullah Dede (ö. 1125/1713) , Muhammed Dede (ö. ?) , Abdülkerim Dede (ö. ?) , Bosnevî Muhammed Dede (ö. 1163/1750) , Mustafa b. Bosnevî Muhammed, Hüseyin b. Mustafa (ö. 1210/1795) , bunun oğlu Ali İzzet Dede (ö. 1240/1824) , bunun oğlu Hüseyin Azmi Dede (ö. ?) –1285/1868 de Kahire Mevlevîhânesi postnişînliğine tayin edilmiştir, onun kardeşi Mehmed Hüsâmeddin (ö. 1302/1885) ¹⁶, oğlu Mustafa Dâniş (ö. 1314/1896) ve bunun oğlu son şeyh Mehmed Burhâneddin Dede (ö. 1954) meşîhat makamında bulunmuşlardır¹⁷.

Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede

İlk postnişîn Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede (ö. 1063/1653) , Gelibolu'da dünyaya gelmiş olup¹⁸, Yeniçeri Ağalarından Kara Hasan Ağa'nın oğludur. Sâkib Dede'nin *Sefîne*'sinden öğrenildiğine göre, Ağazâde gençliğinde malını mülkünü kardeşi Asaf Ağa'ya bağışlayıp dünya ile ilişkisini kesmiş ve Konya Mevlâna Dergâhı'nda I. Bostan Çelebi'nin müridi olup çile çıkarmıştır (1019) ¹⁹. Uzun yıllar matbah-ı şerifte hizmet ettikten sonra hilâfet alıp, maceralı bir seyahatin ardından Gelibolu'ya dönmüş ve şehrin ortasında bulunan Ahi Devle Zâviyesi'ne yerleşip sohbet toplantıları tertip ederek *Mesnevî* dersleri vermeye başlamıştır. Ancak talep fazlalaşınca zâviye yetersiz kalmış, Ağazâde de kardeşi Âsaf Ağa'nın îade ettiği malları ve tanıdıklarının yardımıyla bu zâviyenin yanına, sonradan kendisinin de defnedildiği yerde (bugünkü Mevlevîhanenin bulunduğu mevki) bir "*âyin-i Mevlevî hankâhı*" inşa edip ölümüne kadar (1063/1653) bu dergâhın postnişînliğini ifâ etmiştir²⁰. Mevlevîhâne'nin son şeyhi Mehmed Burhâneddin Dede Efendi'nin anlattığına göre ise²¹, Ağazâde'nin Gelibolu'ya dönüşünde Solakzâde Mehmed Ağa kendi mescidine bitişik iki odayı ona vermiş, bundan sonra ders ve sohbetler burada, âyinler de mescidde icrâ edilmiştir. *1310 Tarihli Edirne Salnâme*'sine göre, mevlîhânenin âyin günü Pazartesi gecesidir²².

Zamanın kaptân-ı deryâsı Ohrili Hüseyin Paşa Akdeniz seferinden dönerken Gelibolu Mevlevîhânesi'ne uğrayıp kerâmetleriyle meşhur olan şeyh Ağazâde Mehmed Dede'ye intisap etmiş ve ondan yakında sadaret mührünün kendisine verileceği haberini almıştır. Hüseyin Paşa vezir-i azam olduktan sonra (Mart 1621) Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni yaptırıp Mehmed Dede'den ilk postnişîn olmasını istemiş, böylece her iki mevlîhânenin meşîhatını birlikte yürütmeye başlayan Mehmed Dede, ikisinde de Çarşambaya rastlayan mukabelelere münavebeli olarak iştirak edebilmek için küçük bir yelkenliyle Gelibolu-İstanbul arasında gidip gelerek bir haftasını Beşiktaş'ta²³, bir haftasını Gelibolu'da geçirmiştir²⁴. Ancak Hüseyin Paşa'nın II. Osman'la birlikte öldürülmesinin (Mayıs 1622) arkasından Beşiktaş

Mevlevîhânesi postnişînlîğini bırakıp Gelibolu'da kalmıştır. Ağazâde, 1063/1652-53 yılında vefâtına kadar bu dergâhın postnişînlîğini ifâ etmiş ve buraya defnedilmiştir. Yerine kendi müridi ve kardeşinin oğlu Pârsâ Muhammed Efendi postnişîn olmuştur. Evlenmediği sadece *Sefîne-i Nefîse*'de belirtilen Ağazâde'nin vefâtına, "*Sâatü'l-karâr 1063/1653*" ifâdesi târih düşülmüştür²⁵.

Hiçbir mahlas kullanmadan şiirler de yazan Ağazâde'nin "*Münkir-i âl-i abâyâ tîgidür her nutkumuz/Kâhir-i a'dâ-yı dînüz seyf-i Mevlâna bizüz*" gazeli, "*Zîr-i pâ-yı Mevlevîde her sadâ-yı pâ-y-kûb/Münkir-i vecd ü semâ'a dokunur mânend-i tûb*" matla'lı on iki beyitlik gazelinin dışında, *Mecmûa-ı Esrâr Dede*'de geçen "*Biz Mevlevîyiz Mevlevî*" redifli murabbası, *Mesnevî*'de nakledilen *Şâh u Kenizek* kıssasına bir ta'likâtı ve yine *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytine şerhi²⁶ vardır²⁷.

Sâkıb Dede'ye göre daha sonra, babası Kara Hasan Ağa'nın yanında yetişen IV. Mu'rad'ın veziriazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mehmed Dede'nin maddî ve manevî koruyucusu olmuş, kardeşi şâir Sîneçâk Osman Dede bir müddet Mehmed Dede ile birlikte Gelibolu Mevlevîhânesi'nde kalmıştır²⁸.

Evliyâ Çelebi ise *Seyahatnâme*'sinde, Ağazâde'nin ders ve sohbetlerinde bulunup mübarek ellerini öptüğünü, onun *Mesnevî-i kenz-i izân*'ın okuyucusu, Mevlevî şeyhi bir tarikat ehli, halka yol gösteren bir zât ve pek çok kerâmetinin Akdeniz gemicileri arasında meşhûr olduğunu yazmaktadır²⁹.

Ağazâde Mehmed Dede'nin Âsaf ve Mustafa isimlerinde iki kardeşi olup, vefâtından sonra meşîhata geçecek olan yeğeni, Mehmed Sâbir Pârsâ (ö. 1090/1679), küçük kardeşi Mustafa'nın oğludur. Mustafa Efendi'nin askeriyeden ayrıldığı nakledilir³⁰.

Sâbir Pârsâ Muhammed Dede

İkinci postnişîn Sâbir Pârsâ Muhammed Dede (ö. 1090/1679), Ağazâde Mehmed Dede'nin kardeşinin oğlu olup, Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini babası Mustafa Efendi'den tamamlayan Pârsâ Muhammed, sonra ilmiyye mesleğine sülûk ederek dinî ilimlerde yetkinliğe ulaşmıştır. Pârsâ, bununla da yetinmeyerek tasavvuf ilmine meyletmiş, bu yolda amcası Ağazâde Mehmed Dede'ye intisâb ederek icâzet almıştır. 1063/1653 târihinde onun vefâtı üzerine yerine mevlevîhâne postnişînliğe geçmiştir³¹.

1076/1666 tarihinde hankâh-ı mevleviyyede tarikat âyini yasaklanınca, Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi, Pârsâ Muhammed'in tedrîs yoluna girmesini istemiş ve bu nedenle de Gelibolu'da bulunan Dâği Mehmed Efendi Medresesi müderrisliğine tayin etmiştir. Yine aynı senenin Cemaziyelevveli'nde Murteza Efendi yerine Edirne'de emînlikle, 1078 Receb'inde (Ocak 1668) Nâci İbrahim Efendi yerine Câmî-i Atik Medresesi müderrisliğiyle tekrîm olunmuştur. Sonra Fi-

libe'ye kadı tayin edilmiş ve buradan azlolunarak 1090/1679'da vefât etmekle Yazıcızâde Mehmed Efendi civârına defnedilmiştir³².

İnce anlayış ve hoşsohbet bir yapıya sahip olan, XVII. asırda yaygınlaşan Hint uslûbu ve hikemî uslûbda şiirler yazan ve şiirlerinde "Sâbir" mahlasını kullanan Pârsâ Muhammed Dede'nin Mürettep *Dîvân*'i³³, *İsaguci Şerh*³⁴, *Gül ve Nev-rûz*³⁵ adlı eserleri vardır.

Bir gazelinden:

Bezm-i meyin safâları hep hatırımdadır

Ol bezmîn âşinâları hep hatırımdadır

Bir kâfile ile emrah idim bir zaman henüz

Hengâme-i derâları hep hatırımdadır

Mest-i sadâyı bülbül-i bağ-ı elest idim

Ol bülbülün nevâları hep hatırımdadır

Beyhûde ey tabib geri verme tab'ına

Derdinin devâları hep hatırımdadır

Mümkün müdür raksı ferâmûş eylemek

*Sâbir'le mâcerâları hep hatırımdadır*³⁶

Pârsâ Muhammed'in, 1147/1734'de İstanbul'da vefât ederek Edirnekapı dışındaki Emir Buhâri Dergâhı avlusuna gömülen oğlu Hattat Abdülbâki Efendi de faziletli bir zât olup, Kâşânî'nin *Bedâ'î*'ine hâşiyesi ve bazı risâleleri vardır³⁷.

Azmî Hüseyin Dede

Azmî Hüseyin Dede (ö. 1311/1893) , Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi İzzet Efendi merhûmun oğlu ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celâleddin Dede'nin de babasıdır. 1231/1815 senesinde Gelibolu'da dünyaya gelen Azmî Dede, 1240/1824 senesinde babasının vefâtı üzerine dokuz yaşında iken mezkûr dergâhın meşîhatı uhdesine tevcih kılınmıştır. Kırk bir seneye yakın bu dergâhın postunda oturmuş ve 1285/1868'de Hicaz'a gitmiş, daha sonra Mısır'a dönmüş ve 1287/1870 tarihinde Kahire Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edilmiştir³⁸.

1311/1893 yılına kadar Kahire Mevlevîhânesi'nde yirmi üç sene görev yapan Azmî Dede, rahatsızlığı sebebiyle hava değişimi için Rodos'a girmiş, daha sonra Beyrut'a geçmiş ve o sene orda vefât etmiştir³⁹. Azmî Dede'nin *Râfi' eş-Şikâk*⁴⁰, *Dâfi' en-Nifâk*⁴¹, *Mühimmetü'l-Beyân*⁴², *Temyîzü'l-Emreyn*⁴³, *Temdîdü'l-Hayât*⁴⁴, *Risâle-i Tatbîk*⁴⁵, *İşrâbü'l-Merâm*⁴⁶, *Mir'âtü'l-Hakâyık*⁴⁷, *Lâzimu'l-Beyân*⁴⁸, *Miftâ-*

hu'l-Kulûb⁴⁹, Nuhbetü'l-Âdâb⁵⁰, Beyânü'l-Mekâsîd⁵¹, Mîzanu'l-Edyân⁵², Tatbîk⁵³ ve Dîvân gibi çeşitli eserleri bulunmaktadır⁵⁴.

Azmî Dede devrinin âlim şahsiyetlerinden olup, Farsça ilimlerde bir miktar behresi olması hasebiyle bazı dervişlere *Mesnevî*'nin müşküllerinin talim ve tefhîmi hususunda çaba göstermiştir. Ayrıca bazı şiirler ve eserler kaleme almış, gençliğinde ney üflemiştir. Mûsikî bilgisini ise, her yıl İstanbul'a geldikçe Hammamîzâde İsmail Dede Efendi'den meşk etmiştir. İsmail Dede de birkaç defa Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecîd ile birlikte Gelibolu'ya giderek hankâhda misafir olmuştur. Azmî Dede devrinin en güzel naat ve âyin okuyanlarından. Gerek Gelibolu gerekse Mısır'da birçok talebe yetiştirmiştir⁵⁵.

Şu gazel onundur:

*Nukûş-ı reng-i rûdan sâniî bir nûr göstermiş
Tdayyün-i mazharında sanma aynı dûr göstermiş*

*Tecellî-i ayânî rûnümâdır cem'-i vahdette
Kelîme-i zât-ı mutlak gûyiyâ kim tûr göstermiş*

*Seni pûşide-i cân eylemiş çün hâne-i zembûr
Ne sırdır sun'-ı Hak ol hâneyi mestûr göstermiş*

*Merâyâ-yı ayâna mün'akis ol mâh rû ammâ
Uyûn-ı kic nigâha bir şeb-i deycûr göstermiş⁵⁶*

Azmî Dede'nin Kahire Mevlevîhânesi postnişînlğine tayin olunması üzerine Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhliğine 1285/1868'de kardeşi Ali İzzet Dede'nin oğlu Mehmed Hüsâmeddin Dede (ö. 1302/1885) tevcîh olunmuştur. Hüsâmeddin Dede 1233/1818 yılında dünyaya gelmiş olup, on yedi sene postnişînlik yaptıktan sonra 1302/1885'te vefât etmiştir. Kendisinden sonra ise yerine oğlu Mustafa Dâniş Dede şeyh olmuştur.

Mustafa Dâniş Dede

1261/1845 senesinde dünyaya gelen Mustafa Dâniş Dede⁵⁷, on bir yıl şeyhlik vazifesi yapmış ve 1313/1896'da dâr-ı bekâya irtihâl etmiştir⁵⁸.

Mustafa Dâniş'in vefâtı üzerine tekkenin idâresi bilhassa XIX. asırda geçerli olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifadesiyle "*ber mûceb-i nizâm*", oğlu Burhâneddin Efendi'ye intikâl etmesi gerekirken, şeyhlik postuna zamanın Mevlevîlerinden birçok tâlib ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Tâhirü'l-Mevlevî'nin, "*Mevlevî sûret, Bek-tâşî sûret*" diye tarif ettiği Azmî Dede'nin oğlu Ahmed Celâleddin Dede'dir. Ahmed Celâleddin Dede Gelibolu Mevlevîhânesi'ne şeyh olabilmek için birçok yola baş-

vurmuş ise de bunda başarılı olamamış ve "bir çok mükâtebe ve mücâvebeden sonra Nâfia Nâzırı Mahmud Celâleddin Paşa ve Dâhiliye Nâzırı Memduh Paşa'nın ve Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Bey'in iltizamlarıyla" Mekteb-i Sutânî'den terk ve yirmi yaşında olan Burhâneddin Efendi Gelibolu Mevlevîhânesi'nde babasının postuna geçmiştir. Meşîhatnâmesi Manisa Mevlevîhânesi ser-tabbâhı Konyalı Hüseyin Dede Efendi tarafından götürülmüş ve okunmuştur⁵⁹.

Ahmed Celâleddin Dede

Ahmed Celâleddin Dede (ö. 1946) , 1270/1854 yılında Gelibolu'da dünyaya gelmiş olup, Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmî Dede'nin oğludur. Gelibolu'da ilk tahsilini tamamladıktan sonra, babasına arz-ı nispet etmiştir. 1870'te babası Mısır Mevlevîhânesi'ne tayin edilince onunla birlikte Mısır'a gitmiştir. Orada bir yandan Camiü'l-Ezher'e devam ederken bir yandan da bazı hocalardan özel dersler almış, dergâhta da edebiyat ve mûsikî bilgisini ilerletmiştir. Bu arada klâsik mûsikî ile Mevlevî âyin ve na'tlarını, ayrıca Mısır hidivinin kölesi neyzen Mehmed Subhi Bey'den ney üflemesini öğrenmiştir. Manastırlı Nâilî Efendi'den Farsça dersleri almıştır. 1873'te yirmi yaşlarında çileye girmiş ve çilesini tamamladıktan sonra bir süre Kahire Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık ve neyzenbaşılık yapmış, devrin seçkin neyzenleri arasına katılmıştır. 1893'te babasının ölümü üzerine İstanbul'a gelmiş, Üsküdar'daki evinde uzunca bir süre inzivâ hayatı yaşamıştır. 1908 yılında önce vekâleten, daha sonra asaleten Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh ve mesnevîhan olmuştur. 1910'da Atâullah Efendi'nin vefâtı ile Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi şeyhliğine ve mesnevîhanlığına getirilmiştir. Tekkelerin kapatılmasına kadar (30 Kasım 1925) bu görevi yürütmüştür. Soyadı kanunundan sonra "Baykara" soyadını alan ve 1946 yılında bekâ yurduna göç eden Ahmed Celâleddin Dede'nin kabri Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi'nin arkasındadır⁶⁰.

Mesnevîhan olarak uzun müddet *Mesnevî* okutan, derin bir tasavvuf bilgisi yanında geniş mûsikî bilgisine de sahip olan Ahmed Celâleddin Dede na'thanlık da yapmıştır. Kaynaklarda, Hamparsum ve Batı notalarını da çok iyi bildiği ve kıymetli bir nota koleksiyonuna sahip bulunduğu da belirtilmektedir. Genç yaştan itibaren edebiyatla da meşgul olan ve şiirlerinde "Celâl" mahlasını kullanan Ahmed Celâleddin Dede, bir dîvânçe doldurabilecek sayıdaki şiirlerini ise bir araya getirmiştir⁶¹.

Örnek olması maksadıyla bir şiirini alıyoruz:
Şâh-ı iklîm-i bekâdır Hazret-i Monla-yı Rûm
Mazhar-ı feyz-i alâdır Hazret-i Monla-yı Rûm

Nûsha-i kübrâ-yı Zâtı hem şurûh-ı Mesnevî
Kâşif-i sırr u hafâdır Hazret-i Monla-yı Rûm

Âsumân-ı ma'rifetde şems-i tâbân şüphesiz

Nâşir-i feyz-i Hüdâ'dır Hazret-i Monla-yı Rûm

*Öyle bir imdâd-res pîr-i şefîk-i rahm-kâr
Dest-gîr-i bi-nevâdır Hazret-i Monla-yı Rûm*

*Âsitânundan ayırma gönlünü bir dem Celâl
Gerçi zâhirdede cüdâdır Hazret-i Monla-yı Rûm⁶²*

Burhâneddin Dede

Burhâneddin Dede, tekkeler kapatılıncaya kadar Gelibolu Mevlevîhânesi'nde postnişânlık yapmış, Mevlevî taburuna katılmış ve 10 Ağustos 1954 yılında bekâ yurduna göç etmiştir. Kabri, İstanbul Ortaköy'dedir⁶³.

Burhâneddin Dede, Gelibolu Mevlevîhânesi ile ilgili olarak Konya Mevlâna Dergâhı'na gönderdiği tarihi malûmatta, tekkede görev yapanları, dervişleri ve görevlilerin aldıkları maaşları bildirmiştir⁶⁴. Burhâneddin Dede ayrıca, dergâhta bulunan dervişlerin ve çilekeşlerin isimlerini de detaylı olarak vermiştir⁶⁵.

2. Mevlevîhâne'nin Geçirdiği Tamiratlar ve Bugünkü Durumu

Diğer tüm Mevlevî âsitânelerinde olduğu gibi Gelibolu Mevlevîhânesi de zaman zaman tamirata tabi tutulmuş, çoğu zaman bu tamiratlar, bizzat devletin ileri gelenleri tarafından yaptırılmıştır. Nitekim Sultan II. Mustafa döneminde Lapseki'deki Bayramdere mezraasının hasılatı bu Mevlevîhâne'ye tahsis edilmiş⁶⁶, III. Mustafa zamanında 1766'daki depremden büyük hasar gören yapılar 5833.5 kuruş harcanarak onarılmıştır (1767) . Bu tamirata ait keşif raporundan⁶⁷ külliyyenin o zamanlar küfenk taşından minareli, kiremit örtülü ve bakır alemlî, iki katlı bir semâhânesinin bulunduğu; semâ meydanı döşemesiyle mahfel, merdiven ve kürsünün ahşaptan yapıldığı; üst katın giriş kapısının saçaklı ve duvarların nakışlı olduğu; semahanenin bir yanında kadın mahfeli, dîvânhâne, ocaklı köşk, diğer yanında cephesi abdest musluklu, altı derviş hücreleriyle şeyhe mahsus sofalı iki oda, kü-tüphâne ve dîvânhânenin yer aldığı öğrenilmektedir⁶⁸.

Mevlevîhâne, III. Selim dönemine rastlayan 1805 yılında 8974 kuruş harcanarak Kalyoncuzâde Mustafa Efendi tarafından tekrar tamir ettirilmiş ve buraya II. Mahmud Lapseki'ye bağlı Güreci karyesi, Abdülmecîd de Çamhas ve Çeltikçi tarmarlarını vermişlerdir⁶⁹. Daha sonra Abdülmecîd, 47.430 kuruş harcama ile harap binaları genişleterek yeniden inşâ ettirmiş ve avlunun doğu taçkapısı üzerine 1256/1840 tarihini taşıyan güneş ışınlı-tuğralı Azmî imzalı kitâbeyi koydurmuştur⁷⁰. 1266-1267/1850-1851'de⁷¹ 95.390 kuruş sarfıyla yeniden tamir ve tadil edilmiş ve bu faaliyetin kitâbesi de batıdaki taçkapının ön cephesine yerleştirilmiştir⁷².

Sultan Abdülaziz zamanında dergâh şeyhi Hüseyin Azmî Dede'nin kardeşi Hü-sâmeddin Dede'nin oğlu Mustafa Dâniş Dede'ye maaş bağlanmıştır ki, bu durum dergâha gösterilen ilgi açısından dikkat çekicidir⁷³.

Sultan II. Abdülhamid tarafından 15 Rebiulevvel 1318/12 Temmuz 1900 yıl-larında semâhâne-türbe binasının yenilendiği, türbenin ve semâhânenin kapıların-daki kitâbelerden anlaşılmaktadır. Batıdaki avlu taçkapısının arka cephesinde bu-lunan kitâbeden de Mevlîhâne'yi "Ka'betü'l-Uşşâk-ı Sâni" (İkinci Mevlâna Dergâ-hı) hâline getiren son büyük onarımın 1908'de tamamlandığı öğrenilmektedir⁷⁴.

Tanzimat-ı Hayriye münasebetiyle ise, Mevlîhâne'de bulunan şeyh ve der-vişlere otuzar kuruş maaş bağlanmış, 1265/1849'dan itibaren de, derviş ve fakir-lerin yemek masraflarına harcanmak kaydıyla mukataa ve tımar bedelinden tahsis edilen 13.620 kuruşla haftada iki akşam bütün Gelibolu fakirlerine yemek veril-miştir. Ayrıca 1911'de burada on altı hücrenişin derviş ile beş matbahnişin (çile-keş can) ikâmet ediyor, görevli kadrosu sertabbah, mesnevihan, türbedar, ney-zenbaşı ile muavini, kudümzenbaşı, duahan, na'than, kazancı dede ve serhücreni-şinden oluşuyordu⁷⁵.

I. Dünya Savaşı sırasında Mevlîhâne'nin son şeyhi Burhâneddin Dede, yedi dervişle birlikte IV. Ordu emrindeki Mevlî alayına katılıp üç yıl Şam'da kalmış-tır. Millî Mücadele döneminde ise, Burhâneddin Dede'nin tutumu biraz farklı ol-muştur. Şöyle ki, Nuri Köstüklü'nün BOA'ndeki bir vesikaya⁷⁶ dayanarak verdiği bilgiye göre, Fransızların Gelibolu eski konsolosu ile Gelibolu Mevlî Şeyhi Bur-hâneddin Dede arasında şahsî bir yakınlığın olduğu, işgal güçlerinin Kuvâ-yı Mil-liyye'ye yönelik yapacakları askerî hareketten Burhâneddin Dede'yi haberdâr et-tikleri, üstelik bu haberi bir Ermeni vasıtasıyla gönderdikleri Şeyh'in Kuvâ-yı Mil-liye yanlısı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, Burhâneddin Dede, Millî Mücadele ve Kuvâ-yı Milliye sürecinde, gerek bulunduğu bölge icabı, gerek Saray ve İstanbul yönetimine yakınlığı veya bağlılığı sebebiyle, gerekse bu mücâ-dele aleyhine yapılan propagandaların tesiri altında kalmış olmalı⁷⁷.

Bu dönemde cephanelik olarak kullanılan semâhâne-türbe binasındaki sütun-lar üzerinde izleri görülen kalın kelepçelerden ahşap kirişlere taşıtıldığı anlaşılan asma kat halindeki mahfiller ve merdiveniyle zeminin döşeme tahtaları sökül-müş, sandukalar kaldırılıp türbe tabanı toprak haliyle bırakılarak semâhâne tabanı be-tonla kaplanmış, kuzeydeki semâhâne giriş kapısına beton briket örülmüş ve se-mâhânenin asma kat mahfillerine çıkan çifte kanatlı iki merdivenin arasındaki boşluklar gözetleme kulesi haline getirilmiştir. Eski resimlerde görülen ana bina-nın türbe girişi önündeki hâmuşânla (kabristan) ⁷⁸ avlu taçkapılarının tuğralı üç-gen alınlıkları ve çatıdaki Mevlî sikkeli alem tahrip edildiğinden günümüze ulaş-mamıştır⁷⁹.

Binalarından bugüne kalanlar, Hamzaköy'deki askeri bölge içinde ve deniz kenarına yakın alanda bulunan semâhâne-türbe binası ile taçkapıdan ibarettir. Ge-

niş bir araziye ve kagir bir semâhâneye sahip olan Mevlevîhâne, bulunduğu stratejik ve müstahkem mevkiinden dolayı epey zaman askeri garnizon olarak kullanılmıştır. Yıkılan mescitle müstemilâtının yerine bir askeri hastahane ve ek hizmet binaları inşa edilmiş, askeri malzeme deposu olarak kullanılan semâhâne-türbe binasının 1980'den önce geçirdiği çatı ve cephe onarımı sırasında güney cephesi kesme taşla yeniden kaplanmış, batıdaki semâhâne alt ve üst mahfel kapıları pencereye dönüştürülmüş, pencerelere de petek revzen ve korkuluklar takılmıştır⁸⁰. 1994 yılında bina Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satın alınarak çatısının onarımına başlanmış ve 17 Eylül 2005 tarihinde tamamlanarak resmen hizmete sunulmuştur.

Sonuç

Çalışmamızda görülmüştür ki, Gelibolu'da Mevlevîlik gerek halk ve gerekse devlet nezdinde büyük bir itibara sahip olmuştur. Bilhassa Gelibolu Mevlevîhânesi'ni inşâ ettirerek buraya ilk postnişîn olan Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede zamanında bu durum zirve noktasına ulaşmıştır. Şöyle ki, devrin kaptân-ı deryâsı Ohri- li Hüseyin Paşa Akdeniz seferinden dönerken Gelibolu Mevlevîhânesi'ne uğrayıp kerâmetleriyle meşhur olan şeyh Ağazâde Mehmed Dede'ye intisap etmiş ve ondan yakında sadaret mührünün kendisine verileceği haberini almıştır. Hüseyin Paşa vezir-i azam olduktan sonra ise, Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni yaptırıp Mehmed Dede'den ilk postnişîn olmasını istemiş, böylece her iki mevlevîhânenin meşîhatini birlikte yürütmeye başlayan Mehmed Dede, ikisinde de Çarşambaya rastlayan mukabelelere münavebeli olarak iştirak edebilmek için küçük bir yelkenliyle Gelibolu-İstanbul arasında gidip gelerek bir haftasını Beşiktaş'ta, bir haftasını Gelibolu'da geçirmiştir. Ancak Hüseyin Paşa'nın Sultan II. Osman'la birlikte öldürülmesinden sonra Beşiktaş Mevlevîhânesi postnişînlüğünü bırakıp Gelibolu'da kalmıştır.

Yine Gelibolu Mevlevîhânesi'nin son dönem şeyhlerinden Mustafa Dâniş Dede'nin ata sporu güreşe ilgi duyduğunu, bu sebeple de güreş müsabakaları tertip ettiğini ve bir müsabakaya devrin önde gelen güreşçilerinden Koca, Yusuf, Kurtdereli, Adalı Halil ve Katranlı gibi ünlü başpehlivanları çağırdığını biliyoruz.

Gelibolu Mevlevîhânesi ile ilgili olarak ayrıca, son postnişîn Burhâneddin Dede'yi de burada zikretmek gerekir. Zira Burhâneddin Dede, I. Dünya Savaşı sırasında yedi dervişleriyle birlikte IV. Ordu emrindeki Mevlevî alayına katılıp üç yıl Şam'da kalmıştır. Ancak onun Millî Mücadele döneminde tutumu biraz farklı olmuş, gerek Saray ve İstanbul yönetimine yakınlığı veya bağlılığı sebebiyle, gerekse bu mücadele aleyhine yapılan propagandaların tesiri altında kalması dolayısıyla bu mücadelede kayıtsız kalmıştır.

Mevlevîhâne'de şeyhlik yapan Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede başta olmak üzere Pârsâ Muhammed Dede, Azmî Hüseyin Dede ve onun oğlu Ahmed Celâledin Dede'nin aynı zamanda şâir olduklarını biliyoruz.

Gelibolu Mevlevîhânesi ile ilgili son olarak, Tanzimat-ı Hayriyye münasebetiyle burada bulunan şeyh ve dervişlere otuzar kuruş maaş bağlandığını, 1265/1849'dan itibaren de, derviş ve fakirlerin yemek masraflarına harcanmak kaydıyla mukataa ve tımar bedelinden tahsis edilen 13.620 kuruşla haftada iki akşam bütün Gelibolu fakirlerine yemek verildiğini kaydetmek gerekir.

Kısaca söylemek gerekirse, Gelibolu Mevlevîhânesi, bölge ve Türk kültürü üzerinde oldukça etkili olmuş bir tasavvufî kuruluştur. Makalemiz bu alanda ışık tutup, yeni çalışmaların yapılmasına vesile olabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1310 TARİHLİ EDİRNE SALNÂMESİ.
- AHMED BÂDÎ, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, I-III, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10393.
- ALÎ ENVER, *Semahâne-i Edeb*, nşr. Rifat, Alem Matbaası, İst. 1309.
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVLERİ (BOA) , *HR. MKT.*, Dosya No: 31.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 171.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 186.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 206.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 446.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 98.
- BOA, *İ. DH.*, Dosya No: 745.
- BOA, *İ. MVL.*, Dosya No: 298.
- BOA, *İD*, 40348, (17 M 1265/1849) .
- BOA, *MD*, No: 3160, s. 618-619.
- BOA, *TD*, No: 75, s. 9-36.
- BURSALI, M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri (OM)* , I-III, Matbaa-i Âmire, İst. 1333.
- CANIM, Rıdvan, *Edirne Şâirleri*, Akçağ Ank. 1995.
- DURU, Necip Fazıl, "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık 2003, Yıl: 4, Sayı: 11, ss. 150-175.
- EFLÂKÎ, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri*, I-II, M. E. B. Yay., İst. 1966.
- EMECEN, Feridun, "Gelibolu", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)* , XIV, ss. 1-5.
- ERDOĞAN, Muzaffer, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihaneleri", *İÜEF Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İst. 1976, Sayı: 4-5, s. 6-35.
- ERGUN, S. Nüzhet, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yay., İst. 1943, II, 498.
- ERGUN, S. Nüzhet, *Türk Şairleri*, I, (y.y.) İst. 1936.
- ESRÂR DEDE, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank. 2000.
- EVLİYÂ ÇELEBİ *Seyahatnamesi*, I-X, Haz. Zuhuri Danişman, Kardeş Matbaası, İst. 1970.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Yay., İst. 1983.
- İŞİN, Ekrem, "Nakşibendîlik", *DBİA*, VI, 31-39.
- İŞİN, Ekrem, "Mevlevîlik", *DBİA*, V, 422.
- İNAL, İbnülemin M. Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (SATŞ)* , I, Orhaniye Matbaası, İst. 1930.
- İNALCIK, Halil, "Gelibolu", *Eİ2 (İng.)* , II, 983-987.
- İRDESEL, Mehmet, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi* (Gelibolu'yu Tanıyalım) , Geltur Ajans Turistik Yayınlar, İst. 1994.
- İZBUDAK, Veled Çelebi, *Konya Vilâyetinin Ahvâl-i Umûmiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selimağa Ktp., Hüdayi No: 1159.
- KMMA Dosya No: 65/6.
- KMMA, Dosya No: 65/5/2.
- KMMA, Dosya No: 65/5/3.
- KMMA, Dosya No: 65/8.

- KOÇU, Reşat Ekrem, "Ahmed Celâleddin Dede", *İslâm Ansiklopedisi* (İA), İst. 1958, I, 334-335.
- KOMİSYON, *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, K. B. Yay., Ank. 1988.
- KONYA MEVLÂNÂ MÜZESİ ARŞİVİ (KMMA), Dosya No: 65/5/1.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler* (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye), Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2005.
- KUYUMCU, Fehmi, *Evlîyanın Dilinden*, Nur Yay., Ank. 1978, s. 316.
- KÜÇÜK, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yay., İst. 2003.
- MUALLİM NÂCİ, *Osmanlı Şairleri*, Haz. Cemal Kurnaz, M.E.B. Yay., İst. 1995.
- MÜSTAKİMZÂDE, Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi No: 628.
- OLGUN, Tâhirü'l-Mevlevî, *Çilehâne Mektupları*, Haz. Cemal Kurnaz-Gülğün Erişen, Akçağ Yay., Ank. 1995.
- PARSÂ MUHAMMED DEDE, *Dîvân*, Nuriosmaniye Ktp., No: 4959.
- PARSÂ MUHAMMED DEDE, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Ktp., Hazine Kitapları No. 969.
- SAFAYÎ, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi No: 2549.
- SAHİB AHMED DEDE, *Mecmûatü'l-Tevârîhü'l-Mevleviyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 1462.
- SÂKİB MUSTAFA DEDE, *Sefîne-i Nefîse-i fi'l-Menâkibi'l-Mevleviyye*, I-III, Matbaatü'l-Vehbiyye, Mısır 1283.
- ŞEYHÎ MEHMED, *Vakâyü'l-Fuzalâ*, III, nşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İst. 1989.
- ŞİMŞEK, Selami, "XVIII ve XIX. Asırlarda Edirne'de Tasavvuf ve Tarikatların Genel Durumu", *EKEV Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yaz 2004, Yıl: 8, Sayı: 20, ss. 259-276.
- ŞİMŞEK, Selami, "Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Bahar 2007.
- TANRIOKUR, Barihüda, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *DİA*, XIV, 6-7.
- TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nailî*, M.E.B. Yayınlar Dairesi Başkanlığı Ktp., No: B. 870, 1949.
- TUNA, Ahmet, *Gelibolu'nun Gönül Eleri*, Emirler Matbaacılık, İst. 2005.
- UÇMAN, Abdullah, "Ahmed Celâleddin Dede", *DİA*, İst. 1992, I, 53.
- UZLUK, F. Nafiz, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: IX, s. 392.
- ÜNVER, A. Süheyl, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında", *Mevlâna ve Yaşama Sevinci*, Haz. Halıcı, Feyzi, Konya 1978, s. 166-168.
- ÜNVER, A. Süheyl, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlâna Güldestesi*, Konya 1964, s. 34.
- VASSÂF, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrâr*, I-V, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2305-2309.
- YAKIT, İsmail, "Mevlevîlikte ve Mevlevîhânelerde Ebed Hesabının Rolü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, s. 34.
- YOLDAŞ, Kazım, *Sâbir Pârsâ Divanı*, Kitabevi Yay., İst. 2005.

- ¹ Edirne'de tasavvuf ve tarikatların durumu hk. geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, "XVIII ve XIX. Asırlarda Edirne'de Tasavvuf ve Tarikatların Genel Durumu", *EKEV Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yaz 2004, Yıl: 8, Sayı: 20, ss. 259-276.
- ² Seyyid Efendi, Garib Baba, Viran Dede, Haremşâh, Âdilhân Baba, Küçük Baba Evreşe ve buraya bağlı köylerde medfûndurlar. Bkz. *1310 Tarihli Edirne Sâlnâmesi*, s. 643.
- ³ Süleyman Gâzi ve diğer zâtlar hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Tuna, *Gelibolu'nun Gönül Eleri*, İst. 2005, s. 9-41.
- ⁴ Karamanlar Hançerli Sokak girişinde yıkılmış olan bu dergâhın bahçesinde birkaç mezarla beraber Bahşızâde'nin de mezarı vardır. Bkz. Tuna, *a.g.e.*, s. 40. Ayrıca 4 Şevval 1277/15 Nisan 1861 tarihli Gelibolu'da Bahşızâde Zâviyesi tahsisatına dair ferman da vardır. bkz. *BOA*, İ. MVL., Dosya No: 446.
- ⁵ Ahî Devle Zâviyesi, 1475'te Mevlâna Şeyh Muhyiddin'in, daha sonra da onun oğlu Hüsâmeddin Efendi'nin idâresi altındaydı. Dolayısıyla bir ahî zâviyesi olduğu anlaşılan buranın sonradan Mevlevîliğe yakın şeyhlerinin eline geçmiştir. Nitekim zâviye daha sonra ileride "Mevlevîlik" kısmında da anlatacağımız üzere Mevlevîhâne'nin temelini oluşturmuştur. Ayrıca bu zâviye ile ilgili "Gelibolu'da medfun Ahîdevle'nin dergâhi taamiyesi dair" ferman da vardır. bkz. *BOA*, İ. MVL., Dosya No: 98.

- ⁶ Ahmed Bâdi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10393, III, 79.
- ⁷ Feridun Emecen, "Gelibolu", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (DİA), XIV, 5.
- ⁸ Bkz. *Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Zuhuri Danışman, Kardeş Matbaası, İst. 1970, VIII, 175.
- ⁹ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 79. Ancak mezkûr salnâme, Bâdi Efendi'nin zikrettiği bir Kâdirî tekkesi yoktur. Bkz. *1310 Tarihli Edirne Salnâmesi*, s. 610.
- ¹⁰ Ahmet Tuna, Ahmed Dede Tekkesi'nin sadece fotoğrafını vermekle yetinirken, Eski Keşan yolu üzerinde bugün Askeri inzibat merkezi, daha önce Askeri saymanlık olarak kullanılan merkezin batı tarafındaki Uç Köprüler bölgesinde bulunan Şeyh Cahid Tekkesi'nin şeyhi Şeyh Cahid Efendi ve onun tekke bağlularıyla çektirmiş olduğu bir fotoğrafı sunmuştur. Bkz. Tuna, *a.g.e.*, s. 152.
- ¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, "Avrupa İle Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Entitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Bahar 2007.
- ¹² Barihüda Tanriokur, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *DİA*, XIV, 6-7.
- ¹³ Mevlevîlik hk. geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde *a.g.e.*, III, yr. 148a-169b; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İst. 1983; Ekrem Işın, "Mevlevîlik", *DBİA*, V, 422; Sezai Küçük, *Mevlevîliğün Son Yüzyılı*, Şimurg Yay., İst. 2003, s. 15-21.
- ¹⁴ Tanriokur, *a.g.m.*, s. 6.
- ¹⁵ Bkz. *Konya Mevlâna Müzesi Arşivi (KMMA)*, Dosya No: 65/6.
- ¹⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde*, 25 Rebiulevvel 1266/8 Şubat 1850 tarihli "Gelibolu Mevlevî şeyhinin kardeşi Hüsameddin Efendi'yle şeriki uhdesinde bulunan Manda Tepesi adlı mahalle yapılan müdahalenin men edilmesi" hususunda ferman vardır. Bkz. *BÖA*, HR. MKT., Dosya No: 31.
- ¹⁷ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 79; Tanriokur, *a.g.m.*, aynı yer; Küçük, *a.g.e.*, s. 226.
- ¹⁸ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, Ank. 2000, s. 16; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârîhü'l-Mevlevîyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 1462, vr. 72a; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İst. 1309, s. 8; Bursalı, *OM*, II, 69; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İst. 1936, I, 259; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nailî*, MEB Yayınlar Dairesi Başkanlığı Ktp., No: B. 870, 1949, I, 47.
- ¹⁹ Esrâr Dede, *a.g.e.*, s. 259; Sâkıb Mustafa, *Sefîne-i Nefîse-i fi'l-Menâkibi'l-Mevlevîyye*, Mısır 1283, II, 26-37; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.*, aynı yer; Safayî, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi No: 2549, vr. 20b; Barihüda Tanriokur, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *DİA*, XIV, 6-7.
- ²⁰ Sâkıb Mustafa Dede, *a.g.e.*, II, 28; *A.g.salnâme*, s. 610; Tanriokur, *a.g.m.*, s. 6.
- ²¹ Bkz. *KMMA*, No: 65/6.
- ²² Bkz. *A.g.salnâme*, aynı yer.
- ²³ Feridun Nafiz Uzluk, "Çarşamba günleri Beşiktaş'ta, Cuma günleri ise Gelibolu'da Mevlevî âyini icrâ etmiştir" şeklinde bir not düşmüştür. Bkz. F. Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: IX, s. 392.
- ²⁴ Esrâr Dede, *a.g.e.*, s. 16; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*, s. 551; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi No: 628, vr. 108b; Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri*, Haz. Cemal Kurnaz, M.E.B. Yay., İst. 1995, s. 303; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihaneleri", *İUEF Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İst. 1976, Sayı: 4-5, s. 6, 35; A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânei Hakkında", *Mevlâna ve Yaşama Sevinci*, Haz. Feyzi Halıcı, Konya 1978, s. 166-168.
- ²⁵ Esrâr Dede, *a.g.e.*, aynı yer; Şeyhî, *a.g.e.*, aynı yer; Sâkıb Dede, *a.g.e.*, II, 28; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.*, vr. 76a; Müstakimzâde, *a.g.e.*, aynı yer; Ali Enver, *a.g.e.*, s. 9; M. Naci, *a.g.e.*, aynı yer; Vasâf, *a.g.e.*, V, 177; S. Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, s. 260.
- ²⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa No: 619, 14a-20b vr.
- ²⁷ Bkz. Necip Fazıl Duru, "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık 2003, Yıl: 4, Sayı: 11, ss. 150-175.
- ²⁸ Bkz. Sâkıb Dede, *a.g.e.*, II, 30; Esrâr Dede, *a.g.e.*, s. 199; S. Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, s. 1176; Tanriokur, *a.g.m.*, aynı yer.

- ²⁹ Bkz. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VIII, 175, 178.
- ³⁰ Sâkıb Mustafa, *a.g.e.*, II, 26; Şeyhî, *a.g.e.*, s. 467; Nail Tuman, *a.g.e.*, II, 527; N. Fazıl Duru, *a.g.m.*, s. 152.
- ³¹ Bursalı, *OM*, I, 48; A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 87.
- ³² A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 88. Bursalı M. Tahir, bugün Askeri Hastane'nin bulunduğu Mevlevî Dergâhı'nın yanındaki mezarlığa defnedildiğini kaydetmektedir. Bkz. Bursalı, *OM*, aynı yer.
- ³³ Bkz. Parsâ Muhammed, *Dîvân*, Nurişmaniye Ktp., No: 4959, 1 c., 60-61 vr.; A.mlf., *Dîvân*, Topkapı Sarayı Ktp., Hazine Kitapları No. 969, 56 vr. *Dîvân* yeni harflerle de neşredilmiştir. Bkz. Kazım Yoldaş, *Sâbir Pârsâ Divanı*, Kitabevi Yay., İst. 2005, 316 s.
- ³⁴ Melek Ahmed Paşa'nın *Tasavvurat*'ının şerhidir.
- ³⁵ Molla Celal'in Farsça eserinin Türkçe'ye nazmen çevirisi olup, ancak Parsâ Muhammed bunu tamamlayamadan vefât etmiştir. A. Bâdi, *a.g.e.*, aynı yer; Bursalı, *a.g.e.*, aynı yer.
- ³⁶ A. Bâdi, *a.g.e.*, aynı yer.
- ³⁷ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 95; Bursalı, *a.g.e.*, aynı yer.
- ³⁸ S. Nüzhet Ergun, *Türk Müsiki Antolojisi*, İst. 1943, II, 498; Küçük, *a.g.e.*, s. 227; H. Mahmut Yücer, *a.g.e.*, s. 445.
- ³⁹ Oğlu Celâleddin Dede vefâtına, "Çekti bir hâtif böyle nidâ, 1311] cümlesini târih düşmüştür. Bkz. *KMMA*, Dosya No: 65/6; Vassâf, *a.g.e.*, V, 237-239; Ergun, *a.g.e.*, II, 498, 664-666; Reşat Ekrem Koçu, "Ahmed Celâleddin Dede", *İslâm Ansiklopedisi* (IA), İst. 1958, I, 334-335; Abdullah Uçman, "Ahmed Celâleddin Dede", *DİA*, İst. 1992, I, 53.
- ⁴⁰ Bu eserini *Hüsniye* adlı kitapta yazılanları reddetmek amacıyla kalemlenmiştir. Hilâfet meselesinden bahsettiği Türkçe risâlesinde, gerek Hz. Âlî'nin gerekse Hz. Hüseyin'in hilâfet konusunda yanlışlıklarını, Fedek hurmalığı mevzuunda ise Hz. Ebubekir ve Ömer tarafından yapılan uygulamaların doğru olduğunu savunur. Bkz. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 240.
- ⁴¹ Bu risâlesini de mezhepleri telif maksadıyla yazmıştır.
- ⁴² Bu risâlesini ise Farmasonluğun ve Bektâşîliğin zararlarından bahsetmek amacıyla kaleme almıştır.
- ⁴³ "Ye'âlullahu mâ yeşâ ve yehkumu mâ yurîd" ayetindeki meşîyyet ve irâdenin temyizine dairdir.
- ⁴⁴ "es-Sadakatü türeddü'l-belâ ve tezdü'l-ömr" hadisini açıklamaktadır.
- ⁴⁵ İnsaniyyet ve hayvaniyyetin tatbikine dairdir.
- ⁴⁶ İsbât-ı vâcible vücûd-ı melâike ve kütüb-i enbiyânın lüzumuna dairdir.
- ⁴⁷ Hakâyık ve tasavvufa dairdir.
- ⁴⁸ Fırka-i dâlle'den bazılarına karşı reddiyedir.
- ⁴⁹ Mevleviyye sülûkuna dairdir.
- ⁵⁰ Mevleviyye erkânına dairdir.
- ⁵¹ Seyr u sülûka dairdir.
- ⁵² Hristiyanlar ile bahse girişme konusunu açıklamaktadır.
- ⁵³ Hikmetle kelâmın bir araya getirilip cem edilmesine dairdir.
- ⁵⁴ Bkz. Bursalı, *OM*, I, 135-136; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 240-242.
- ⁵⁵ Bkz. S. Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 498, 640-644.
- ⁵⁶ Bkz. Bursalı, *OM*, I, 135.
- ⁵⁷ Anlatıldığına göre, Mustafa Daniş Dede 23 Ağustos 1894 günü yaptıracağı güreşe Koca Yusuf, Kurtdereli, Adalı Halil ve Katranlı gibi ünlü baş pehlivanları çağırmıştır. Baş güreşinde Koca Yusuf, Kurtdereli'yi ezmeden kucaklayıp ayaklarını yerdin keserek yenmiş, ödülünün iki beşbirliğini de Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a vermiştir. Ağabey nasihatleriyle de Kurtdereli'yi himayesine almıştır. Nitekim, yakın civardaki ikinci büyük güreşe bilerek gitmemiş ve meydanı Kurtdereli'ye bırakmıştır. Kurtdereli de ödül olarak konan tüylü deveyi kazanmıştır.
- ⁵⁸ *KMMA*, Dosya No: 65/5/1; Ergun, *a.g.e.*, II, 493; Tanrıkokur, *a.g.m.*, s. 6; Küçük, *a.g.e.*, s. 227.
- ⁵⁹ Tâhirî'l-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, Haz. Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen, Ank. 1995, s. 81.
- ⁶⁰ Vassâf, *a.g.e.*, V, 237-238; İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 217-218; S. Nüzhet Ergun, *Antoloji*, II, 664-666; A.mlf., *Türk Şairleri*, I, 273-276; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 240, 458-459; R. Ekrem Koçu, "Ahmed Celâleddin Dede", *İstanbul Ansiklopedisi*, İst.

- 1958, I, 334-335; Abdullah Uçman, Ahmed Celâleddin Dede", *DİA*, İst. 1992, I, 53; Küçük, a.g.e., s. 223-224.
- ⁶¹ Uçman, a.g.m., aynı yer; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, TÜSAV Yay., Ank. 1999, s. 106-107.
- ⁶² Bkz. Vassâf, a.g.e., V, 238.
- ⁶³ Veled Çelebi (İzbudak) , *Konya Vilâyetinin Ahvâl-i Umûmiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Şelimağa Ktp., Hüdayî No: 1159, s. 822; A. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1964, s. 34.
- ⁶⁴ Buna göre Mevlevîhâne'de görev yapan dedeler ve aldıkları maaşlar şöyledir: Ali Rıza Dede (ö. 8 Ramazan 1298); Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, ser-tabbah görevinde bulunmakta ve aylık 109 kuruş maaş almaktadır. Arif Efendi; Girit şeyhinin oğlu olup, çile çıkarmamıştır, dergâhta mesnevîhânlık görevini ifa etmekte ve aylık 72 kuruş maaş almaktadır. Osman Dede; Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, türbedâr olarak görev yapmakta ve aylık 54 kuruş maaş almaktadır. Hacı İbrahim Dede; Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, neyzenbaşı olarak görev yapmakta ve aylık 120 kuruş maaş almaktadır. İsmail Dede; Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, neyzenbaşı muavini olarak görev yapmakta ve 100 kuruş maaş almaktadır. Hâfız İsmail Dede; Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, Kudumzenbaşı ve Duâhân olarak görev yapmakta ve 100 kuruş maaş almaktadır. Hâfız Süleyman Dede; Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çile çıkarmış olup, naathân olarak vazife yapmakta ve 72 kuruş maaş almaktadır. Bkz. *KMMA*, Dosya No: 65/5/2; Küçük, a.g.e., s. 228.
- ⁶⁵ Bkz. *KMMA*, Dosya No: 65/5/3.
- ⁶⁶ Bkz. *BOA*, İ.MVL., Dosya No: 298.
- ⁶⁷ Bkz. *BOA*, MD, No: 3160, s. 618-619.
- ⁶⁸ Gölpınarlı, a.g.e., s. 248; Tanriokur, a.g.m., s. 6-7. Söz konusu kütüphânedeki bulunan kitapların 1327/1911 tarihinde gönderilen bir listesi, bugün *KMMA*'de bulunmaktadır. Bkz. *KMMA*, Dosya No: 65/8.
- ⁶⁹ Bkz. *BOA*, İD, 40348, (17 M 1265/1849); *BOA*, İ. MVL., (17 M 1265/1849) Dosya No: 130; *BOA*, İ. MVL., Dosya No: 298.
- ⁷⁰ Kitâbede, "İki mısradan çıkıp Azmî birer târih-i tâm/İtsün erbâb-ı hüner hisâb-ı sâl ü mâh/Yapdırup Abdülmecîd Han sâlikâne câygâh/Ehl-i vecde oldu bir cây-ı safâ bu hânigâh 1256/1840" mısrası târih düşülmüştür. Bkz. İsmail Yakıt, "Mevlevîlikte ve Mevlevîhânelerde Ebced Hesabının Rolü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, s. 34; Tanriokur, a.g.m., s. 7.
- ⁷¹ Bkz. *BOA*, İ. MVL., Dosya No: 171; *BOA*, İ. MVL., Dosya No: 206.
- ⁷² Bu kitâbede ise, "Oldu nev tamir ile âdâb cây-ı pür-safâ/Yapdı Şeh Abdülmecîd Hakk'a becâ irfân sezâ 1266-1267/1850-51". Bkz. Yakıt, a.g.m., s. 35; Tanriokur, a.g.m., aynı yer.
- ⁷³ Bkz. *BOA*, İD, 40348, 24 R 1285/1868; Küçük, a.g.e., s. 229.
- ⁷⁴ A. Bâdi, a.g.e., III, 79; Tanriokur, a.g.m., aynı yer.
- ⁷⁵ *KMMA*, Dosya No: 65/6; Küçük, a.g.e., s. 230.
- ⁷⁶ Bkz. *BOA*, DH.EUM.AYŞ. 32-44.
- ⁷⁷ Bkz. Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler* (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye) , Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2005, s. 144-145.
- ⁷⁸ Bu mezarlık (hâmûşân) , restorasyon çalışmaları tamamlanarak 2005 yılında hizmete sunulan Mevlevîhâne binasının doğu tarafında Askerî Hastane'nin olduğu yerde bulunuyordu. Mevlevîhâne'nin kurucusu Ağazâde Mehmed Dede ve ondan sonra gelen Mevlevî şeyhlerinin ve görevlilerin bu hazîreye defnedilmişlerdi. Ancak hastane ve diğer askerî birimler inşâ edilirken ortadan kaldırılmıştır. Kaldırılan bu mezarlardan bazılarının taşları, bir sanat tarihi araştırmacısı tarafından bulunarak Mevlevîhâne'nin semâhâne kısmında sergilenmiştir. Sergilenen bu mezar taşlarının kitâbeleri tarafımızdan okunarak ilim dünyasının istifâdesine sunulmuştur ki, şöyledir: Şeyh Hüseyin Dede (Sene 1210/1796) , Monla Hasan (Sene 1227/1812-13) , Derviş Abdullah (Sene 1202/1787-88) , Mustafa Dede (Sene 1297/1879/80) , Derviş Ahmed (Sene 1253/1838) , Zekeriya Dede (Sene 2 Şevval 1350/10 Şubat 1932) , Rahmetullah Efendi (Sene 1125/1713) , Ali Ziya Dede (Sene 8 Ramazan 1298/8 Ağustos 1880) , Derviş Muhammed Ali (Sene 1242/1827) .
- ⁷⁹ Mevlevîhânein mimarî özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Tanriokur, a.g.m., s. 7-8.
- ⁸⁰ Tanriokur, a.g.m., s. 7.